

INGEBOEKT

Aard wil van aard niet...

Van Dale Spreekwoordenboek.
 Utrecht/Antwerpen:
 Van Dale Lexicografie, 2000,
 998 p., 2450 BEF.

In de reeks 'Van Dale Leeswoordenboeken' verscheen onlangs, na het *Etymologisch* en het *Idiomwoordenboek*, deze derde loot: het *Spreekwoordenboek*. Het is alweer een kanjer van formaat geworden, all-in net geen 1.000 pagina's zwaar. Wie gretig begint te snuisteren, beseft alras ten volle de draagwijdte van de reekstitel: ook dit is inderdaad alweer een kleinood dat je zowel naslagwerkgewijs en dus gericht kan raadplegen, alsook struinend kan doorbladeren met geen ander doel voor ogen dan het louter doch daarom geenszins gratuite lees-, vind- en talig verwonderplezier.

Waar het *Idiomwoordenboek* zich beperkt tot het Nederlands heeft de redactie onder leiding van prof. dr. Cox dit *Spreekwoordenboek* zijn van ouds(?) her toegekend multilinguaal concept laten behouden: deze derde druk doet alleen nog een schepje bovenop de tweede druk (1992: zestalig), die op zijn beurt een uitbreiding betrof van de eerste druk (1988: viertalig). Naast de 2.378

Nederlandse spreekwoorden die als lemma (hier: 'artikel') dienstdoen, vinden we immers proverbiale equivalenten in het Fries (1.632), het Afrikaans (828), het Engels (2.487), het Duits (2.857), het Frans (2.631), het Spaans (1.730) en het Latijn (1.544), wat tot een totaal aantal van meer dan 16.000 (!) opgenomen spreekwoorden uit niet minder dan acht talen leidt.

Voor de goede orde (en na spieken uit de inleiding van het *Idiomwoordenboek*): als *spreekwoord* beschouwen Cox en de zijnen een uitspraak met een algemene volksen- of levenswijsheid of morele implicatie, waarvan de vorm vrijwel onveranderlijk is en gewoonlijk een volledige zin in de tegenwoordige tijd betreft. *Gevleugelde woorden*, *sententies*, *aforismen* en *maximen* onderscheiden zich van het spreekwoord door de bekendheid van de auteur én door de toerekening ervan tot literaire genres die niet of nauwelijks invloed hebben gehad op het algemeen taalgebruik. *Idiom* ten slotte, dat

net als het spreekwoord het algemene taalgebruik wel degelijk heeft beïnvloed, onderscheidt zich er dan weer van doordat het woorden bevat die één geheel zijn geworden met de rest van de uitdrukking en (daardoor vaak) hun gewone betekenis geheel of gedeeltelijk hebben verloren².

Om door het Babylonische spreekwoordenbos die meer dan 16.000 bomen nog te kunnen onderscheiden, is de redactie overgegaan tot een thematisch georiënteerde schikking, waarvan de draagwijdte duidelijk wordt via een uitvoerige *Gebruiksaanwijzing* en een *Thematische ordening* vooraan (p. 16-23). Zoekacties kunnen, indien gewenst, verfijnd worden dankzij een handige *Alfabetische ordening* (p. 24-26), waarin de zeventien themata vetjes en de subthemata gewoontjes afgedrukt staan. Achterin zijn ook nog twee zoekmachines opgenomen: *Spreekwoordenregister Nederlands* (p. 855-927, alfabetisch geordend naar kernwoord) en *Trefwoordenregister vreemde talen* (p. 929-998, alfabetisch, de zeven opgenomen talen door elkaar heen).

De ogenschijnlijk onoverzienbare materiaalwaaier is op die manier geordend naar zeventien (overigens niet altijd evenwaardige) themata (*mens, eigenschappen van mensen, samenleving, leven, waarnemen, gevoel, verstand, uitdrukking der gedachte, wil, handelen, toestand, eigenschappen van dingen, eigendom, betrekkingen, tijd, bestaan, bovennatuurlijke/godsdienst*), elk nog eens onderverdeeld in een aantal relevante subthemata (twee tot zestien in aantal). Elk nieuw themakatern wordt gemarkeerd door een enigszins zuinig ogend (want in zwart-wit gereproduceerd) detail uit Brueghels overbekende schilderij *De spreekwoorden* uit 1559, waarop - zoals men weet - niet minder dan 120 Vlaams-Nederlandse spreekwoorden afgebeeld staan. Datzelfde heerlijke visuele minna-slagwerk kan u trouwens leuk verkennen via

een bij wijze van toemaatje bijgeleverde geschenk cd-rom.

Stel: u vindt wat u (al dan niet intentioneel) zoekt. Even verder terzake dan. Elk 'artikel', doorlopend genummerd van 1 tot 1599, bestaat uit:

- het basisspreekwoord in het Nederlands;
- de verklaring ervan;
- eventuele naar betekenis verwante spreekwoorden in het Nederlands;
- eventuele verwijzingen naar andere 'artikels' rond dezelfde of een verwante thematiek, vooral als ze niet onder hetzelfde (sub)thema geschikt (konden) worden, aangezien ze om bepaalde redenen bij voorkeur elders ondergebracht (dienden te) worden;
- een soms summiere, vaak echter rijke cultuurhistorische commentaar met oudere attestaties, oudere varianten of nadere info aangaande herkomst, betekenisverschuiving en dergelijke;
- één of meer verwante equivalenten uit (meestal alle zeven) de andere talen, gevolgd door hun letterlijke vertaling in het Nederlands, en (soms) voorafgegaan door een stijl-aagsituierend en/of afkomsttyperend symbooltje.

FAZIT

Filologen worden geacht taalfreaks te zijn en te blijven. Mijn enthousiasme over het *Idioomwoordenboek* heeft die inborst al eens verraden, en ook nu weer geef ik me onbeschaamd bloot. Moge dit *Spreekwoordenboek* vanaf heel binnenkort ook in uw boekenkast prijken. U hantere het op gezette tijden met de zorgzame schroomvalligheid die u voorbehoudt voor wat u dierbaar is.

TOEMAATJE

Spreekwoord van de maand !

Wie een bloem wil plukken, moet bukken !

www.spreekwoord.nl

Hoe een archaïsch ogende lexiconcomponent als spreekwoorden ook in dit virtuele tijdsgewricht de kop boven water houdt, bewijst deze geestige site die we aan een verregende Ardense vakantie anno 1998 te danken hebben. In de vorm van een doorzoekbare database plaatsten de voor-de-vuist-weg verzamelaars van pakweg 1.000 spreekwoorden het resultaat van hun ijver op het internet. Zo'n 200 (!) mensen bezochten de site nu dagelijks en doen mailsgewijs volop suggesties voor aanvullingen. Resultaat: een reeds meer dan vervijfvoudigd aantal lemmata. Ook tekeningen en afbeeldingen van spreekwoorden ontbreken niet, getuige onder meer een downloadbare ver-

sie van het befaamde Bruegheliaanse schilderij. Bovendien bevat deze spreekwoordsite een link naar de websites van *Onze taal* en *Van Dale*. Bij wijze van toekomstperspectief beloven de initiatiefnemers ons meertalige dimensieverbreiding: een Franse, Duitse en Engelse uitbreiding zou in het verschiet liggen...

Wouter Brandt
Universiteit Antwerpen
Onderzoeksgroep EduBROn
Universiteitsplein 1
2610 Wilrijk
wouter.brandt@ua.ac.be

Noten

- 1 Cf. recensie in *VONK* 29/4, p. 60-62.
- 2 Wie overigens wat verdere onderbouw denkt te kunnen gebruiken aangaande deze materie, met verdere toespitsing op het genre 'spreekwoord', verwijs ik naar de zinnige en overzichtelijke intro, die de eerste vijftien pagina's beslaat.